

INNSPILL TIL PLIKTKOMMISJONEN

Det vises til invitasjon fra ekspertgruppen som skal vurdere pliktsystemet om innspill rundt betydningen av pliktene. HAVFISK ASA er en sentral aktør pålagt omfattende aktivitets- og leveringsplikter. Vi ønsker derfor her å orientere om betydningen av disse for vårt selskap, og fremme vårt syn på aktuelle løsninger.

HAVFISKS hovedbudskap er følgende:

Det er nødvendig å øke markedsorienteringen i hvitfisknæringen. Det viktigste bidraget som politisk kan gis til dette vil være å oppheve pliktsystemet, da dette legger vesentlige begrensninger på aktørenes tilpasningsmuligheter til skiftende markeder.

HAVFISK viser til at pliktsystemet ble etablert og utbygd i en tid der det var sterk statlig styring av fiskeindustrien og sterk statlig virkemiddelbruk overfor fiskerinæringen, både gjennom Støtteavtalen og gjennom virkemiddelapparatet for øvrig. Etter avviklingen av Støtteavtalen, deregulering i næringen og bortfall av store deler av den økonomiske virkemiddelbruken utover 1990-årene og rundt årtusenskiftet, har markedet fått tilsvarende økt betydning i hele næringen. Bedriftene må nå stå på egne ben i en globalisert sjømatnæring utsatt for sterk internasjonal konkurranse med annen sjømat og andre matvarer. I løpet av denne endringsperioden i tiåret før og etter årtusenskiftet har de aller fleste filetindustrilegg i Norge bukket under, og HAVFISK/Norway Seafoods står i dag for 70-80% av filetproduksjonen i Norge. Disse betydelige endringene i rammevilkårene har medført store endringer innenfor fiskerisektoren med blant annet stenging av allmenningen, fastlagte prinsipper for kvotefordeling og struktureringsordninger for å sikre miljømessig bærekraft, en variert flåtestruktur, lønnsomhet i fiskeriene og en sterk reduksjon av antall fiskere. Den internasjonale konkurransen har medført at rasjonelle verdikjeder har vunnet frem, ofte på bekostning av arbeidsplasser i kystdistrikt i nord. Etablering av en egen kommisjon for å gå gjennom pliktsystemet er en erkjennelse av at de rammevilkårene som ble etablert fra 1950 og fremover ikke lengre er hensiktsmessige, og det fremstår for HAVFISK som både galt og urimelig å legge til grunn at disse politiske styringsverktøyene kan være et bidrag til å gjøre sjømatindustrien lønnsom og skape fremtidsrettede arbeidsplasser.

1. Leveringsplikten (tilbudsplikten)

HAVFISK vil peke på følgende utfordringer med leveringsplikten¹:

¹ Plikten HAVFISKS datterselskaper har gjennom vilkår tilknyttet de enkelte konsesjoner og strukturkvoter til å tilby fisken til bestemte anlegg eller områder. Vi forutsetter at pliktkommisjonen er gjort kjent med utbudsreglene, hvorledes dette håndteres gjennom Norges Råfisklag overfor tilgodesette kjøpere i de respektive distrikt mv, men kan eventuelt utdype dette ved behov

1.1 Leveringspliktig fisk blir som regel ikke kjøpt av den/de tilgodesette

HAVFISK tilbyr mesteparten av våre fangster av torsk og hyse gjennom Norges Råfisklag på leveringsplikt. Det er imidlertid bare begrensede mengder av det leveringspliktige råstoffet som blir kjøpt av tilgodesette kjøpere i tilgodesette områder når dette tilbys i første instans, uavhengig av om dette er Norway Seafoods eller andre som blir tilbudt fangsten. Det samme gjelder for sekundærkjøpere i utbudsområdet når primært tilgodesette ikke har kjøpt. Bakgrunnen for dette er at det med kjøp av leveringspliktig torsk følger en bearbeidingsplikt på 70% av kjøpt kvantum. Denne bearbeidningen er ofte ulønnsom, eller har marginal lønnsomhet sammenliknet med alternative anvendelser. Leveringspliktig fisk kombinert med bearbeidingsplikt blir med andre ord både av tilgodesette bedrifter og deres konkurrenter betraktet som uinteressant å kjøpe. *Dette gjelder som hovedregel enten fisken som tilbys på leveringsplikt er fersk eller frosset.* Det er altså ikke fiskens tilstand, men bearbeidingsplikten, som er problemet.

Først etter at fisken i siste instans kan tilbys fritt, altså uten leverings- og følgelig bearbeidingsplikt, ønsker kundene å kjøpe den. Det skyldes at de da kan utnytte fisken mer fleksibelt på tilgodesette eller andre anlegg ut fra konkrete markedsbehov og bedriftsøkonomiske hensyn. Alternativt kan de bearbeide den til mindre arbeidsintensive produkter (iset fersk, klippfisk/saltfisk mv), eller atter alternativt velge å eksportere fisken i hodekappet/sløyd tilstand (fersk eller frosset) for bearbeidning i andre land. Realiteten, også i forholdet til Norway Seafoods som er tilgodesett med hovedparten av HAVFISKs leveringsplikter, er altså at fisken vår ikke kjøpes som leveringspliktig, men likevel kjøpes og produseres (av Norway Seafoods og iblant andre) på fritt utbud, men da slik at industrien i større grad har en mulighet for en mer markedsstyrt produksjon.

Hovedutfordringen med leveringsplikten sammenholdt med bearbeidingsplikten er altså at produksjonen i fiskeindustrien blir *regelmotivert*, ikke *markedsmotivert*. Det er ikke markedet (etterspørselen) som bestemmer hva som skal produseres, hvor og innenfor hvilken kostnadsramme, det er reguleringene. Ingen andre virksomheter i sjømatnæringen opererer i dag under slike rammebetingelser. Historisk har vi imidlertid hatt mange slike reguleringsbaserte produksjoner og/eller omsetningsformer på første hånd både innen pelagisk fisk, laks og mel/olje, men disse er avviklet for lengst.

1.2 Leveringsplikten øker kostnadene på første hånd

I de tilfeller leveringspliktig fisk kjøpes på primærutbud er det ofte en utfordring for HAVFISK at den påfører selskapet økte kostnader. Dette kan være transportkostnader eller økte drivstoffutgifter som følge av leveringsavstander. HAVFISK bruker også betydelige administrative ressurser på å følge opp at selskapet håndterer leveringsplikten korrekt, noe som også er tilfellet for fiskerimyndighetene. Vi leverer årlig flere tusen sider med dokumentasjon til Fiskeridirektoratet for å dokumentere overholdelse av leveringsplikten.

1.3 Leveringsplikten kan svekke de levedyktige bedriftene

Det blir ikke mer råstoff av leveringsplikten. Hvis noen får, betyr det at andre ikke får, i og med at totalkvotene for fisket er begrenset. Det normale i andre næringer er at aktørene må konkurrere både om råvarer og i sluttmarkedet, og i økonomisk teori er det dette som skaper de mest

konkurransedyktige bedriftene. Innen hvitfisksektoren synes teori og praksis å forenes i norsk klippfiskindustri, den delen av hvitfiskindustrien som er sterk og levedyktig med en hundreårig historie, til tross for at de må konkurrere både i sluttmarkedet og i råstoffmarkedet. Denne sektoren kan imidlertid oppleve råstoffknapphet så lenge råstoffet gjennom reguleringer styres mot filetindustrien. I sterkt økende grad vokser det også frem lønnsomme og levedyktige bedrifter basert på pakking og eksport av fersk iset hodekappet/sløyd fisk. En utfordring med leveringsplikten kan altså være at den bygger oppunder «svake» bedrifter på bekostning av mer markedstilpassede levedyktige bedrifter.

Hva bør skje med leveringsplikten?

HAVFISK mener leveringsplikten bør avvikles. Det innebærer et fritt råstoffmarked som vil gjøre råstoffet like tilgjengelig for alle produsenter, og ikke slik som i dag at det er forbeholdt noen få. Alle øvrige deler av sjømatnæringen er omfattet av frie markeder, det er kun hvitfisk filetindustri som fortsatt er preget av slike beskyttelsestiltak som leveringsplikten.

HAVFISK vil peke på at en avvikling av leveringsplikten var Tveteråsutvalgets forslag, blant annet basert på de delutredninger som utvalget hadde mottatt. *Regjeringens* forslag var imidlertid langt mer moderat, leveringsplikten ble foreslått regionalisert. HAVFISK mener dette forslaget som et kompromiss kan representere et forsiktig steg i riktig retning. Det vil føre til noe økt konkurranse om råstoffet, og dette vil kunne skape økt markedsorientering i bedriftene, og noe økt dynamikk i råstoffmarkedene. Dersom bearbeidingsplikten skulle bortfalle vil det uansett være nødvendig med justeringer av tilbudspliktområdet, se under.

2. Bearbeidingsplikten

HAVFISK vil peke på følgende utfordringer med bearbeidingsplikten²:

2.1 Bearbeidingsplikten påfører bedrifter som kjøper råstoff på leveringsplikt en konkurranseulemp

Som vist foran unngår tilgodesette anlegg i stor grad å kjøpe leveringspliktig råstoff på grunn av bearbeidingsplikten som følger. Det skyldes at produksjon av filet som følger av bearbeidingsplikten i deler av året gir dårlig eller ingen lønnsomhet, samtidig som fersk ising eller annen produksjon kan gi lønnsomhet. Da taper produsentene som er tilgodesett med tilbudsplikt (Norway Seafoods AS, Nergård AS) på å være pålagt bearbeidingsplikt. Vi oppfatter at dette er en del av bakgrunnen for at Nergård AS har dispensasjon fra tilbudsplikten for deler av sitt kvotegrunnlag. Om selskapet ikke hadde fått dette forstår vi det slik at fangsten ville blitt omsatt på det åpne markedet.

Det er trolig også manglende lønnsomhet som gjør at ferskt råstoff på subsidiært utbud heller ikke får bud fra andre produsenter i utbudsområdet.

Opphevelse av bearbeidingsplikten vil gi filetindustrien de samme rammebetingelser som annen norsk hvitfiskindustri med hensyn til hva de skal produsere, og hvorledes de skal oppnå lønnsom produksjon.

² Plikten kjøper av torsk på leveringsplikt har til å bearbeide 70% av kjøpt kvantum

2.2 Det er ikke en statlig oppgave å bestemme hva som skal produseres

Det bør ikke være en statlig oppgave å bestemme hva som skal produseres i et industrianlegg. Dette er en prinsipiell begrunnelse for å oppheve bearbeidingsplikten.

2.3 Sammenhengen mellom bearbeidingsplikt og utbudsområdet for leveringspliktig fisk

Da bearbeidingsplikten kom var en viktig bakenforliggende årsak at tilgodesette anlegg kjøpte råstoffet og «tradet» fisken (solgte for eksport) uten å skape ytterligere merverdi lokalt. For å unngå at dette skal skje igjen må utbudsområdet gjøres større slik at det ikke bare er én bestemt bedrift/kommune som tilgodesees råstoffet. Derfor må en eventuell opphevelse av bearbeidingsplikten sees i sammenheng med (minimum) en regionalisering av utbudsområdet, jfr. Regjeringens forslag i Sjømatindustrimeldingen.

Hva bør skje med bearbeidingsplikten?

HAVFISK mener bearbeidingsplikten bør avvikles. Det er ikke en statlig oppgave å definere hva som skal produseres i et industrianlegg, og i dag svekker bearbeidingsplikten bedriftenes mulighet til å spille på skiftende markedsmuligheter i et mer fleksibelt produksjonsopplegg.

3. Industriplikten (aktivitetsplikten)

HAVFISK vil peke på følgende utfordringer med industriplikten³:

3.1 Pristap

HAVFISK leverer 8.500 – 9.000 tonn hodekappet/sløyd fersk torsk til Norway Seafoods' filetanlegg. Dette gjøres ikke som en følge av en plikt (HAVFISK plikter kun å levere 0,35 kvoteenhet tilsvarende ca 350 tonn fersk), men som en følge av det industrielle samarbeidet mellom selskapene, herunder for å ivareta industriplikten. I media fremstilles ofte prisene på fersk fisk som høye. Ved levering av fersk fisk påføres imidlertid HAVFISK som regel et direkte pristap på 15 – 20% for torsk og 40 – 50% for hyse og sei, sammenliknet med frosne leveranser. Dette er en prisreduksjon vi må gi for å begrense/forhindre at industribedriften taper (mer) penger, holde aktiviteten i gang og unngå konkurs, i realiteten et av flere «vederlag» for at Norway Seafoods ivaretar våre aktivitetsplikter. Aktivitetsplikten medfører således et betydelig verditap for selskapet og gjennom lottordningen selskapets ansatte, og bidrar indirekte til reduserte skatteinntekter til det offentlige.

3.2 Høye kostnader, risiko, tap

Størsteparten av ferskfiskleveringene skjer i andre halvår som en tilpasning til kystflåtens sterkt sesongpregede ferskfisklevering. Om lag 80% av leveringene fra kystflåten skjer i perioden februar – mai, og kystflåten har ca 2/3 av torskekvoteene. HAVFISK leverer ferskfisk i januar og februar, men mest i andre halvår fordi Norway Seafoods da bare i begrenset grad har mulighet til å kjøpe ferskt råstoff fra kystflåten. Imidlertid står torsken ikke «utenfor stuedøren» denne delen av året, selv om man ofte i debatten kan få inntrykk av det. Tvert imot må vi som regel fiske i områdene ved Hopen og 76 – 80 grader nord på østsiden av Svalbard for å finne torsk på denne årstiden. Det er da svært

³ Plikten HAVFISK har i kraft av dispensasjon fra Deltakerlovens bestemmelser om eierskap til fartøy med kvoter til å drive fiskeindustri i Stamsund, Melbu, Hammerfest, Storbukt, Kjøllefjord og Båtsfjord.

store avstander til fabrikkene for å levere fersk fisk, og det påløper store drivstoffkostnader (og miljøbelastninger) som åpenbart ville vært redusert ved å levere mer fangst frossen. Dette er en kostnad HAVFISK tar for å ivareta industriens råstoffbehov gjennom industriplikten. Dertil kommer tap av inntekter fra alternative fiskerier som følge av tapte fangstdøgn grunnet gangtid til og fra Svalbardsonen med ferskfisk. Også her utgjør effektivitetstapet store verdier. Enkelte synes å tro at kystflåten kan tilføre industrien denne ferskfisken som et alternativ til trålflåten. Til dette bør det være nok å vise til hvor fangstene skjer på denne årstiden.

HAVFISK eier landanleggene som Norway Seafoods leier. På grunn av svak inntjening har Norway Seafoods ikke vært i stand til å betale husleie i mange år. HAVFISK har siden 2010 tilført Norway Seafoods betydelige midler og har per dato utestående i overkant av 200 mill kroner hos selskapet.

Som eier av landanleggene er HAVFISK ansvarlig for ytre vedlikehold og oppgraderinger av anlegg og kaier. De fleste anleggene er bygget for mange år siden og er preget av manglende vedlikehold som følge av dårlig økonomi i filetproduksjonen. Både HAVFISK og Norway Seafoods bruker derfor årlig store summer på vedlikehold og reparasjoner, i tillegg til at HAVFISK bidrar til å finansiere alle større ombygginger og oppgraderinger i Norway Seafoods' anlegg. Det er klart at en mer hensiktsmessig produksjonsstruktur ville medføre betydelige besparelser på drift og vedlikehold av bygningsmassen.

HAVFISK leverer også et økende volum frossen fisk til Norway Seafoods i et forsøk på å etablere lønnsom filetproduksjon basert på frosset råstoff. Første halvår i 2016 utgjorde dette drøyt 2.000 tonn av en bestemt størrelsessortering for en markedstilpasset produksjon. Dette råstoffet leveres til Norway Seafoods til markedspris. Imidlertid påtar HAVFISK seg en oppgjørsrisiko for dette råstoffet. Sammenliknet med alminnelig omsetning representerer også dette økte kostnader og økt risiko, men gjøres som et tiltak for å ivareta industriplikten.

HAVFISK har for øvrig påtatt seg en rekke ad-hoc kostnader og investeringer som et ledd i arbeidet med å ivareta industriplikten.

3.3 Fortsatt eierskap i landanlegg som følge av konsesjonsbestemmelsene

Konsesjonsforskriftens §2-5 lyder:

«Når fartøy og fiskeindustribedrift er eid av samme eier gjelder følgende konsentrasjonsgrenser:

*[...] b) når mer enn én fiskeindustribedrift er eid av samme eier, kan eieren inneha torsketråltillatelse for fartøy som til sammen vil bli tildelt inntil sju kvotefaktorer **for hver fiskeindustribedrift han eier når han har plikt til å levere fangsten fra fartøyet**».*

Det er ikke foreslått noen endringer her.

Bestemmelsen er i praksis relevant for HAVFISK og Nergård, og fastsetter disse selskapenes ytre rammer for fartøy- og kvoteeierskap. I tilknytning til diskusjonen om opphevelse eller endringer av pliktssystemet har denne bestemmelsen minst to virkninger for HAVFISK:

- HAVFISK må fortsatt eie fartøy gjennom eierskap i landanlegg. Det skyldes at Regjeringen, trolig som en følge av klare signaler fra Stortinget, ikke engang fremmet forslag om endringer i Deltakerlovens bestemmelser om hvem som kan eie fiskefartøy i Sjømatindustrimeldingen. Med 29,6 kvoteenheter som HAVFISK har i dag innebærer det 5 landanlegg også i fortsettelsen. Det er

på denne bakgrunn ikke aktuelt for HAVFISK å legge ned landvirksomhet all den tid dette ville medføre at vi måtte redusere vårt fartøyeierskap. Temaet som burde diskuteres er derfor ikke industrinedleggelse, men hvilken type industriaktivitet som skal foregå i de aktuelle anleggene, og om dette er et politisk anliggende eller ei.

- Konsentrasjonsbestemmelsen gjelder for eier som «har plikt til å levere» (dvs leveringsplikt). En eventuell avvikling av leveringsplikten kan da i utgangspunktet medføre at de to industriselskapene vil overstige konsentrasjonsgrensen i konsesjonsforskriften, ettersom selskapene da ikke lenger «har plikt til å levere» fangsten. En avvikling av leveringsplikten vil derfor trolig måtte følges av supplerende konsentrasjonsregulering.

Hva bør skje med industriplikten?

HAVFISK har foran gitt en del opplysninger knyttet til inntektstap, kostnader og risikoer forbundet med industriplikten, og spesielt da knyttet til filetproduksjonen. Det er på bakgrunn av dette og videre utdypning mulig å utrede kostnader og verdier knyttet til industriplikten. HAVFISK mener det er på tide å drøfte en avvikling av industriplikten, da den er til hinder for bedriftenes mulighet til å tilpasse seg de endrede rammevilkår som ble omtalt innledningsvis. HAVFISK ønsker å være tydelig på at selskapet forstår at slike omstillingsspørsmål er svært krevende lokalt, og vil være konstruktiv og løsningsorientert i en dialog knyttet til en eventuell avvikling av industriplikten.

Samtidig vil vi fremheve at omstillingsprosesser ikke bare har en nedside, og peker her på to viktige forhold som må tas i betraktning i en slik dialog:

- Det forhold at HAVFISK uansett må eie landbaserte foredlingsvirksomheter for å kunne eie fiskefartøy, ettersom Storting og Regjering nå har avklart dette i forbindelse med behandlingen av Tveteråsutvalgets forslag og den etterfølgende Sjømatindustrimeldingen fra Regjeringen
- Det forhold at Lerøy Seafood Group ASA har ervervet Akers aksjer i HAVFISK, og at virksomheten i den landbaserte delen av HAVFISK/Norway Seafoods kan bli vesentlig berørt av dette

4. De tre pliktene må sees i sammenheng

HAVFISK hadde håpet at Stortinget i behandlingen av Sjømatindustrimeldingen i det minste hadde blitt enig om å fjerne bearbeidingsplikten, mens de øvrige pliktene ble gjenstand for kommisjonsbehandling. Slik gikk det ikke, og industrien har etter vårt syn tapt ytterligere omstillingstid som en følge av dette. Vi har imidlertid forståelse for at Stortinget ønsket å se de tre pliktene i sammenheng, ettersom de utvilsomt er nært knyttet til hverandre.

Det som vil skje hvis man opphever industriplikten og bearbeidingsplikten, men opprettholder en justert tilbudsplikt, er at HAVFISK fortsatt vil eie og drive (selv eller gjennom samarbeidspartnere) minst 5 fiskeindustribygg. Hva som produseres i det enkelte anlegg kan imidlertid bli endret. Det blir med andre ord mindre statlig styring av produksjonen. Det vil være eiere, ledelse og ansatte på det enkelte anlegg, i HAVFISK, i Norway Seafoods, Lerøy eller hos lokale samarbeidspartnere, som utformer strategier og planer for hva som skal produseres. Om konsekvensen blir positiv eller negativ for lokalsamfunnet beror på omstillingsdyktigheten hos de involverte.

HAVFISK vil da heller ikke være «fri» fra drift av landanlegg dersom en frikjøpsløsning skulle bli utfallet. Det følger som nevnt av konsesjonslovgivningen. Verdien av et frikjøp vil dermed være vanskelig å fastsette, og blant annet bero på hva som skjer med bearbeidingsplikten og tilbudsplikten.

Dersom en frikjøpsmodell skulle bli aktuelt og lokalsamfunn får utfordringer i kjølvannet av dette, vil HAVFISK uansett være innstilt på å bidra med løsninger. Vi har flere løsningsforslag for dette som kunne være aktuell å diskutere dersom kommisjonen ønsker å tilrettelegge for en slik dialog.

5. Advarer mot innstramminger

HAVFISK har registrert at enkelte har tatt til orde for innstramminger i pliktsystemet. Vi tar ikke her stilling til om det rent faktisk vil være mulig å foreta slike innstramminger. Vi vil i denne omgang begrense oss til å peke på at Lerøys inntreden i hvitfisknæringen representerer en unik mulighet som vi håper ikke skusles bort gjennom forfeilede politiske vedtak. Med sitt omfattende distribusjonsnett helt til butikkleddet i over 70 land, spesielt i hvitfiskens hovedmarked Europa, får HAVFISK/Norway Seafoods nå tilgang til et markedsapparat som dagens aktører aldri vil kunne skape, og som hvitfisknæringen neppe ville greid å bygge på egen hånd. Hvitfisken kan følge laksen ut på verdensmarkedet. Vi kan også få se en sterkt tiltrengt produktutvikling basert på samme markedsforståelse som for laks. Det er grunn til å håpe at produksjonen i filetfabrikkene for første gang siden de ble etablert kan være *markedstilpasset*, og ikke basert på offentlige reguleringer og pliktsystemet. Dette kan skape økte verdier ikke bare for HAVFISK og Norway Seafoods, men også for de over 600 fiskefartøyene som leverer til Norway Seafoods sine anlegg, og dermed bransjen som helhet. Innstramminger i denne situasjonen vil være svært ødeleggende for fiskeindustriens og kystsamfunnenes fremtid.

Med vennlig hilsen
HAVFISK ASA

Webjørn Barstad
Konsernsjef